

ש מעתא עמיקתא

האם מותר לשתות מים בשעת התקופה

גליון רמ"ה / פרי ויחי / היתשעיו
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

א. שתיית מים בשעת התקופה. ב. איסור שתיית המים רק בשעת התקופה או אף לאחר מכן. ג. מי נהרות ומים תלושים. ד. כשהמים תוך כלי סגור. ה. כשיש ברזל במים. ו. כשהברזל אינו חדש. ז. התקופה לפי הלוחות. ח. מים הנמצאים בעיר. ט. כשיש במים תערובת דברים או שעברו רתיחה וכדו'. י. כשהמים נמצאים תוך חדר שיש בו חתיכת ברזל. יא. שומר פתאים ה'. יב. המנהג למעשה.

א. שתיית מים בשעת התקופה

מבואר ב**ש"ס עירובין** (נז). שארבע תקופות יש בשנה, תקופת ניסן, תקופת תמוז, תקופת תשרי ותקופת טבת. ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה. וכן הוא ב**רמב"ם** (קידוש החדש פ"ג ה"ט), עיי"ש. **ותקופת טבת של שנה זו (תשע"ו), עתידה לחול (באר"י) לפי הגרימי"ט זצ"ל, במוצ"ש י"ד טבת (פרשת ויחי) בשעה 19:44** (ע"פ תקופת רב אדא, ע"י לקמן אות ז).

ו**כתב האבודרהם** (שער התקופות עמ' שי"א) מצאתי כתוב שיש לזהר בכל תקופה מארבעתן שלא לשתות מים בשעת התקופה משום סכנה שלא ינוק ויתנפח. ובכל תקופה יש טעם לחוש לסכנה: **א'** תקופת ניסן היא לפי שנהפכו מימי מצרים לדם לפי רגל. **ב'** תקופת תמוז לפי שבשעה שאמר הקב"ה למשה ולאחר (במדבר פ"ב פ"ח) **"ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו וגו'"**, והם לא עשו כן והכו אותו וזבו ממנו דם כו', ובאותה שעה לקו כל המימות בדם. **ג'** תקופת תשרי לפי שבאותו פרק בא אברהם לשחוט את בנו וטפטפה הסכין דם ואתה הטיפה נתפרשה במימות. **ד'** תקופת טבת לפי שבאותו הפרק נשחטה בת יפתח ונהפכו כל המימות לדם וא"א לעולם בלא צחצוח דם באותו פרק.

ועיי"ש שהביא דברי **האבן עזרא** שכתב דכל זה נחוץ בעלמא הוא ודבר ניפוח שיחות הזקינות, ויש מהגאונים שאמרו כי לא נחש ביעקב אלא הקדמונים אמרו אלו הדברים להפחיד בני האדם שייראו מאת השם יתברך ולא יוסיפו הרשעים לרשוע וישובו כדי שיצילם השי"ת מדי תקופות השנה, ע"כ. **והדרכי משה** (י"ד ש"ס קטז אות ה) הביא דברי האבודרהם בקוצר ובשינוי קצת.

והנה **המרדכי** (פסחים ס"י תקצג) כתב לענין מעשה שאירע בפסח שחל להיות באחד בשבת וגם נפלה התקופה בלילה שלפניו, ואף על פי כן לא חשו ולשו במים השאובים בלילה, וכתב **רבינו יהודה החסיד** (ע"י ספר חסידים ס"י תתנ"א) דאין להקפיד דכתוב (קהלת ה, ה) **שומר מצוה לא ידע דבר רע**. וכן כתב **בהגהות מיימון** (דפוס קושטא פ"ה ה"טו). ומבואר דלולי שומר מצוה כו' יש לחוש לדבר. והובאו דבריהם **בבי"ט** (ט"ו תנה).

וכן פסק **הרמ"א** (י"ד ש"ס קטז טע"ה) שמנהג פשוט שלא לשתות מים בשעת התקופה, וכן כתבו הקדמונים, ואין לשנות, ע"כ. ועיי"ש (א"ר"ח ס"י תנה טע"א) שכתב לענין מים לצורך אפיית המצות (מים שלנו) שהיו בשעת התקופה, שאין לשופכן כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, עיי"ש **במ"ב** (ס"ק ב). וכן פסק **הלבוש** (י"ד ש"ס). וע"י **בפר"ח** (א"ר"ח ס"י תכה) שכתב שאנו בזמננו שמענו כמה וכמה ניפוחים משתיית מים בשעת התקופה, ומהם מתים ומהם מתרפאים כו', ושומר פתאים ה', ע"כ. מבואר דלהלכה חיי לזה, וכן מבואר **במ"ב** (ס"י דו ס"ק כו), דלא **כט"ז** (י"ד ש"ס ס"ק ד) שהביא דעת האבן עזרא, ומשמע שמצדד להקל בזה. (אולם בסימן תני"ה לענין מים שלנו הני"ל לא הזכיר דעת החולקים, ומשמע דלמעשה גם הוא סובר להחמיר בזה).

ב. איסור שתיית המים רק בשעת התקופה או אף לאחר מכן

כתב **במנהגי המהרי"ל** (הל' מ"ס דלישת המצות) דיש אומרים שמי המצות שעברו תקופת ניסן אין סכנה בהם, כי הסכנה היא רק לשותה אותן בשעת התקופה. והמרדכי והרוקח כתבו דאין נפקותא במי המצות להשמר מסכנת התקופה דשומר מצוה לא ידע דבר רע, ע"כ. מבואר דנח' הפוסקים האם המים נאסרים מכאן להבא מחמת התקופה, דלדעה הראשונה רק אסורים באותה שעה בלבד, משא"כ לדעת המרדכי נאסרים, אלא שבמקום מצוה אמרינן שומר מצוה כו'. ויעויין **ברמ"א** (א"ר"ח ש"ס) שפסק כדעת המרדכי. וכן מבואר מדברי הפוסקים דלהלן שנקטו שיש לתת ברזל במים ע"מ שלא יאסרו, ומשמע דס"ל שהם נאסרים אף בדיעבד.

אלא דע"י דברי הרמ"א ביו"ד שכתב שאין לשתות המים בשעת התקופה. משמע שרק באותה שעה איכא קפיידא. (וזה לכאורה סותר למשי"כ לעיל באו"יח). וכן הוא **במ"א** (ס"י תנה ס"ק ה). וכן מצדד **המ"ב** (ס"י דו ס"ק כו). וע"י **בדרכ"ת** (ס"ק צב) שהביא בזה עוד פוסקים האוסרים אף בדיעבד, אלא דיש מקלילן בשעת הדחק או שכבר אפו או בשלו בהם. ודעת **המחז"ב** (א"ר"ח ש"ס אות א) שהמנהג לחוש רק לאותה שעה. והביאו **הכה"ח** (א"ר"ח ש"ס אות לו). [וע"י **בכנה"ג** (י"ד ש"ס קטז הגב"י אות לו) בשם המהרי"ל שהיה נזהר ג' שעות מלפניה ומאחריה. וסיים שם דלא ראיתי עכשיו נזהר בזה כ"א כחצי שעה קודם או אח"כ. ו**בדרכ"ת** (ס"י קטז ס"ק פט) הביא בשם **החיד"א** (ברית עולם ס"י תתנ"א) ע"פ הס"ח שיש לחוש רק לרגע. וע"י עוד **בספר שמירת הגוף והנפש** (ח"א ס"י מז הגה ג)].

ג. מי נהרות ומים תלושים

ועיין **בט"ז** (ס"י תנה ס"ק ו) שהביא מהמרדכי דדוקא במים תלושים איכא חששא. וכן דעת **המאמ"ר** (ס"ק ה) וע"כ כתב שאם היו מחוברים במקוה אינן נאסרים. והביאו **הכה"ח** (א"ר"ח ש"ס אות לו). אולם **הפמ"ג** (ס"י תנה א"א ס"ק ח) כתב שאפילו ממי נהרות שהם מים מחוברים אין לשתות בעת התקופה.

ד. כשהמים תוך כלי סגור

והנה אף לדעת הרמ"א דס"ל שהמים נאסרים. מ"מ מבואר **בדרכי משה** (ס"י תנה אות ז) בשם מנהגים שלנו (מהר"א טירנא עמ' לה) דטוב **להחתימם במפה**, ע"כ. וכן הביא **הפמ"ג** (ס"י תנה מ"ז ס"ק ד ו"א ס"ק ח) כי אין בכה"ג חשש היזק, כדאמרינן כל מידי דציירי וחתים לית להו רשותא, ע"כ. והביאו **הכה"ח** (א"ר"ח ש"ס אות ט). [וע"י **במנחת פתים** (י"ד ש"ס קטז) הובא **בדרכ"ת** (ס"ק פ) שתמה מהגמ"י נדה (י"ז) דאע"ג דציירי וחתים רוח רעה שורה עליהן, וסיים ד"ל שכוונת הדרכי משה דציירי וחתים במפה בחותם ברזל]. ולפ"י מצונו צד להקל במים הנמצאים בבקבוקי שתיה סגורים שלא יאסרו אחר שעבר זמן התקופה, ואפשר דאף מים הנמצאים בצינורות אינם נאסרים מהאי טעמא כיון שסגורים הם (אלא שיש לדון אם יש לאסור מחמת פתיחת הברזים במקום אחר).

ה. כשיש ברזל במים

וכמו כן מצונו **במנהגי מהרי"ל** (הלכות מ"י לישות המצות) דאם יש ברזל במים כל זמן התקופות דאז אין רשות למזיק, וכן נוהגים העולם להניח ברזל על כל המשקים ומאכלים. וכן מבואר **בדרכי משה** (א"ר"ח ש"ס) ו**ברמ"א** (ש"ס) שנתנית ברזל תוך המים מהניא שהרי כתב שאע"פ שאם עבר התקופה אין לשפוך המים שהם לצורך מצוה מ"מ טוב לכתחלה להשים בהם ברזל. וכ"כ **הש"ך** (ס"ק ו). ולפ"י יש עוד טעם להתיר המים שבצנורות המוקפים במתכות (ואע"פ שמצוי בבתים שישנה צנרת פלסטיק, הצנרת המצויה עד שמגיעים המים לבית היא ממתכת. וכן מצוי שהברזים שבבתים הם ממתכת).

ואע"פ שמדברי **המהרי"ל** (ש"ס) משמע שהברזל צריך להיות בתוך המים. וע"י **בדרכ"ת** (ש"ס) שהביא מתלמידו של החת"ס (מו"ה דוד ביסטריטן זצ"ל) שמדברי המהרי"ל למדנו דלא מהני מה שנהגו העולם שמניחים ברזל על הכלי שמונח המאכל. מ"מ במים שבצינורות שהברזל מקיף ונוגע במים י"ל דחשיב כבתוכו. וכן מבואר בדברי **הגריש"א זצ"ל** שכתב (יש"א יוסף ח"ג ס"י קיג) שמים הנמצאים בחבית של ברזל א"צ להניח בתוכו חתיכת ברזל. וע"י הלחן אות י' בשם **הגר"ש קלוגר זצ"ל**.

[המשך בעמוד הבא]

מהו היסח הדעת האסור בתפילין

איחא **במנחות** (לו): אמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה, ק"ו מציין, ומה ציין שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה על מצחו תמיד שלא תסיח דעתו ממנו, תפילין שיש בהם הרבה אזכרות על אחת כמה וכמה.

והובא לדינא **ברא"ש** (הל' תפילין סי' ט"ו ו"יח) ו**ברמב"ם** (פ"ד מהל' תפילין ה"ד). וכן פסקו **הטור והשו"ע** (סי' כ"ח).

[ומפשטות דברי הגמ' נראה דהוא איסור דאורייתא. אולם **התוס'** ביומא (ח. ד"ה ומה ציין) כתבו דאינו ק"ו גמור דאורייתא אלא מדרבנן. וע"י **בחי אדם** (כלל י"ד סעיף ט"ו)].

עוד אמרינן **בברכות** (כג): ת"ר לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ל בורעו ויתפלה, ולא יתחין בהם מים, ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי.

ו**כתב הרא"ש** (שם סי' כ"ח) אבל כשהן בראשו מותר להשתין בהן בבית הכסא עראי וגם מותר לישן בהם שינת עראי, כדאמר בסוכה הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח. וא"ל האיך שינת עראי מותר והלא אסור להסיח דעתו מהם, ובשעה שמתמננם מצא מסיח דעתו מהם. והיה אומר ר' יונה ז"ל מתוך **דברי רבי משה** ז"ל מצאנו תירוץ לדבר, דודאי היסח הדעת לא הוא אלא כשעומד בקלות ראש ובשחוק, אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אע"פ שעוסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהן ממש, אין זה נקרא היסח הדעת, דאי לא תימא הכי איך יוכל אדם להניח תפילין כל היום, וכן נמי שמתמננם אין כאן היסח הדעת כי הוא שוכח הבלי העולם ואין כאן קלות ראש.

[ולכא"ל כוונת הר' יונה לדברי הרמב"ם בפ"ד מהל' תפילין הכ"ה - קדושת תפילין קדושתן גדולה היא, שכל זמן שתפילין על ראשו של אדם ועל זרועו, הוא עניו וירא ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה ואינו מהרהר במחשבות רעות, אלא מפנה לבו לדברי האמת והצדק לפיכך צריך להשתדל להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא].

אולם **השאגת אריה** (ס"ל ל"ט) כתב להוכיח **ההרמב"ן** פליג על דברי הר' יונה, מהא דכתב **בתורת האדם** (ענין אבלות סי' ס"ז) - ומבעיא לאבל ליתובי דעתיה ולכווני לביה לתפילין שלא יסיח דעתו מהן, דגרסינן ביומא (ז): אמר רבה בר רב הונא צריך אדם למשמש בתפילין כל שעה ק"ו מציין מה ציין שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהן כמה אזכרות על אחת כמה וכמה, הילכך מניח להו בישוב דעתו, אבל בשעת הבכי ובשעת ההספד אינו מניח. ע"כ. ובשעת הבכי וההספד של האבל אין כאן שחוק וקלות ראש, אדרבה באותה שעה הוא עומד בכובד ראש ובהכנעה, ואפ"ה אסור להניח תפילין משום היסח הדעת. ומתוך כך הקשה על דברי הטור שבי"ד סי' שפ"ח הביא דברי הרמב"ן, וכו' ובאו"ח סי' מ"ד הביא דברי הרא"ש בשם הר' יונה דישן בהם שינת עראי ולא הוא היסח הדעת אלא כשעומד בשחוק וקלות ראש. והמה תרתי דסתי.

ו**כתב עוד להוכיח ההרמב"ם** נמי פליג על הר' יונה, מהא דכתב בפ"ד (ה"ג) מהל' תפילין - מצטער ומי שאין דעתו נכונה ומיושבת עליו פטור מן התפילין, שהמניח תפילין אסור לו להסיח דעתו מהן. ע"כ. והרי אין אלו עומדין בשחוק וקלות ראש, אדרבה עומדין בהכנעה וכובד ראש. ואפ"ה פטור הרמב"ם משום היסח הדעת. ומתוך כך הקשה עוד על דברי הטור שבאו"ח סי' ל"ח העתיק דברי הרמב"ם אלו, דהלא הן סותרים לדברי הר' יונה שהעתיק בסי' מ"ד. והעלה לדינא כדברי הרמב"ם והרמב"ן דכל היסח הדעת נאסר בתפילין, ושלא כדברי הר' יונה. (ובסוף דבריו שם כתב - ומ"ש ר"י שמדברי רבינו משה מצא תירוץ לדבר זה, אינו יודע מאי קאמר, שהרי יודע שסתם ר"מ שמביא ר"י הוא הרמב"ם, והרי מדברי הרמב"ם מוכח אפסא, וכמשכ"ל. ועוד שהרי הרמב"ם כתב בפ"ד מהל' תפילין (הל' י"ד) חייב אדם למשמש בתפילין כ"ז שהן עליו שלא יסיח דעתו מהם אפי' רגע אחד, דקדושתן גדולה מקדושת הציצית וכו').

ומתוך דבריו אלו, כתב בסי' מ' להשתא נשאר לברר כמה שיעור היסח הדעת, דהא ל"ל דהיסח הדעת היינו שלא יפריד מחשבתו מהם כלל, דהא וודאי קושיית הר' יונה חזקה, דא"כ האיך שינת עראי מותר בתפילין. ועק"ל דא"כ וותרת ומלאכתו מתי נעשית שהרי מצוותן כל היום ואיכא למ"ד לילה מתי זמן תפילין היא. גם האיך אפשר לכה"ג לעבוד עבודה כיון שאסור להסיח דעת מן הציצית א"כ בע"כ יסיח דעתו מן העבודה כי א"א לאדם לחשוב בב' דברי' כאחד. ובשבת ר"פ מפנין (ד' ק"כז) אמר פעם אחד הוצרך דבר אחד אצל מלכות אחת כו', הלך ר"י ותלמידיו כיון שהגיע לפתח ביתה חולץ תפילין ברחוק ד' אמות ונכנס, ומפ' טעמא משום שלא יכנסו דברי קדושה במקום טומאה, הא לאו הכי לא היה חולץ, אע"ג דדבר מלכות ה' בינו ובינה כדאמרינן וצריך לדבר בישוב הדעת ווא"ל להיות דעתו תמיד על תפילין כל משך זמן שנמשכו הדברים בינו לבינה. וכיוצא

ו. כשהברזל אינו חדש

אלא דעי' במ"ב (שם ס"ק ב) שכתב דיש להניח במים מתכת חדשה. ומשמע לכאורה שמתכת משומשת לא מהני להציל מהסכנה. אמנם י"ל דמשום חשש בליעות חמץ קאתיא עלה (ולא משום סכנה), וכן מבואר במהרי"ל (שם) שכתב לענין מים שלנו לצורך אפיית המצות שייקח יתד ברזל חדש ויתלה בחוט או משיחה אל תוך המים בשעת התקופה. ואל ישליכנו שם דכשיצאינו צריך להכניס ידו תוך המים ויתחממו. ודוקא יתד חדש או מחט וכח"ל ולא ברזל אחר, שמא ידבק בו מאומה ויבא תוך המים. ומבואר להדיא דהא דבעינן ברזל חדש הוא משום חמץ. וכן הוא במטה משה (סי' תקנ) ובגרי"ז (שם אות טו). שו"מ בדרכ"ת (שם ס"ק צב) שהביא כן בשם השם אריה (י"ד סי' כח) והמהרש"ם (דעת תורה ס"י תכח). [ועי' בדעת תורה (סי' תכח ט"ז) שכל סוגי המתכות מועילים לזה, והוכיח כן מלשון הרוקח המובא בברכ"י (י"ד שם ס"ק ט), דלא כמו שרצה לומר הפמ"ג (סי' תנה א"א ס"ק ח) דדוקא ברזל בעינן].

ולפי"ז יוצא שמים שבתוכם ברזל אינם נאסרים. ואי"כ י"ל דמים שתוך הצנרת אינם נאסרים בשעת התקופה. ואפילו כשפותח הברז ושותה מהקילוח שיוצא ממנו י"ל דשרי, כי המים מחוברים למים הנוגעים בצנור ממכתת ובהכי סגי כמבואר במהרי"ל הני"ל. אלא דיי"ל דנאסרים בשעת הבליעה שכבר אינם מחוברים (ואפשר דמהי"ט כתב הפמ"ג המובא באות ג', שאף ממי נהרות אסור לשתות בשעת התקופה, וצ"ע).

ועכ"פ לפי כל הצדדים הני"ל נראה דיש להקל, אף לדעת המחמירים לעיל באות ב', שהמים אינן נאסרים. וכן בדרכ"ת (ס"ק צב) הביא עוד פוסקים שנקטו שאין המים נאסרים בדיעבד. אלא שמנהג העולם שלא להקפיד אף בשעת התקופה עצמה. ואפשר דסמכו להקל בצירוף צדדי היתר דלהלן.

ז. התקופה לפי הלוחות

ועי' בשו"ת כח שור (ס"ט י"ב) שכתב שרוב התקופות שלפי חשבוננו אינם אמיתיות, ואע"פ שהפרי"ח העיד שמתו מזה, הדבר היה כי ידעו התקופות האמיתיות, ושומר פתאים ה' להאינם נזהרים ושותים בעת תקופה האמיתית, ע"כ. והביאו הדרכ"ת (שם ס"ק פח). ועי' בדעת תורה למהרש"ם (ס"ט תכח) שגם הביא מח' בן הצמח צדק (הקדמות סי' י"ד) והפרי"ח (סי' תכח) איך מחשבים התקופות לענין זה, האם הולכים לפי שעות זמניות והאם הולכים לפי תקופת שמואל או תקופת רב אדא. [ועי' בטוב טעם ודעת (מ' תל' ח"ב סי' קצח) דבסכנה סגולת כבני"ד לא שכיחא הזיקא ולא חיישי לה במקום ספק].

ח. מים הנמצאים בעיר

כמו כן כתב במהרי"ל (שם בהגה) בשם המהר"ק דאין להקפיד על התקופה אלא בנהרות ולא בעיר, אך גזרו עיר אטו נהרות, ע"כ. מבואר דבעיריות ליכא סכנה כלל, אלא משום גזרה אטו נהרות אתינן עלה. וכן הוא במטה משה (סי' תקנ) ובכנה"ג (י"ד סי' קטז הגב"י אות לו). וגדולה מזו מצינו בשבלי הלקט (סי' ר"א) שאין התקופה מזקת ביישוב, ומשמע שסי"ל להתיר לגמרי. ועי' במ"ב (שם שנה"צ אות יט) שרימו לדברי השב"ח"ל (לענין דבר אחר).

ט. כשיש במים תערובת דברים או שעברו רתיחה וכדו'

ועי' עוד בשו"ד (שם ס"ק ו) שכתב שעל מאכלים מבושלים או כבושים ומלוחים, יש שאין מניחין עליהם ברזל, כי אומרים שאין לחוש במבושל וכבוש ומלוח משום תקופה, ואולי יצא להם כן ממש"כ הרמב"ם (רוצח פ"א ה"ט) מי כבשים ומי שלקות אין בהם משום גילוי ארס הנחש והוא מהירושלמי (תרומו"ת פ"ח), ואי"כ סי"ל דה"ה דאין בכח"ג משום ארס התקופות (ועי' בזהר פרשת יתרו עמוד קמ"ג ענין התקופה), וטוב להחמיר בזה להניח ברזל עליו, ע"כ. וכן נקטו הפרי"ח (ס"ט תכח) והערוה"ש (י"ד שם אות יב) (ועי' שם שהקלו לגמרי בדבר). וכן הוא בפמ"ג (סי' תנה מ"ז ס"ק ד).

ומבואר מזה שמדמים סכנה דתקופה לסכנה דגילוי. וכן מבואר בבית יצחק (סי' ט תיקון הבית ס"ק ב). ועי' בספר משמרת שלום (י"ד סי' קטז אות י"ז) שהביא מהפרי"ח דכל שנשנתה טעמם של המים אין בהם משום גילוי ואי"כ ה"ה לענין התקופה. (ובכנה"ג (י"ד סי' קטז הגב"י סוף אות לו) כתב שלא נהגו להחמיר אלא במים בלבד, אבל לא בשאר משקים). ולפי"ז בזמנינו שיש חומרים במים (אפילו שבבזים) שמשנים את טעמם, יש לומר שאין בהם משום סכנת התקופה. ועוד דכבר הורה החזו"א (כן הובא בשבט הלוי ח"ח ס"ט ב) שכל הדברים האלה שהם סגולים אם ישם שינוי כל שהוא אפס עליו, וע"כ. וצ"ע.

י. כשהמים נמצאים תוך חדר שיש בו חתיכת ברזל

והנה באות ה' הבאנו מהמהרי"ל שבעינן שיתן ברזל במים ע"מ שלא יאסרו. ויעוי' במהרש"ם (דעת תורה סי' שכת) בשם המהר"ש קלוגר צ"ל דכיון דמהני נחת ברזל במים, אם מונח בתיבה שהדלתות תלוים בצירי ברזל או שסגור במפתח ומנעול של ברזל, או גם בית שהדלתות והחלונות קבועים בברזל, או שהגג הוא של ברזל או אפ"י רק שהרעפים של עץ הקבועים בידות של ברזל, ג"כ יש להקל נגד התקופה, ע"כ. אלא דעי' בדברי המהרש"ם שמתה על שמועה זו וכתב דקשה לסמוך עליה במידי דסכנה. והביאו הדרכ"ת (י"ד שם ס"ק צב). ודעת הגריש"א צ"ל (ישא יוסף ח"ג סי' ק"ג) שניתן להקל כדעת הגרש"ק צ"ל, אלא שמ"מ במקום שאין קושי בדבר יש לתת ברזל על הכלי (ושם מיירי לענין מים שלנו).

יא. שומר פתאים ה'

ועוד דכיון שלא מקפידים ע"ז ודשו בה רבים, י"ל דתו אין לחוש, דאמרינן שומר פתאים ה'. כמו שמצינו בשבת (קכ"ט). וכן בתרוה"ד (סי' ר"א) יצא להתיר ע"פ ש"ס הני"ל להנשא לאשה שמתו ב' מבעליה, שאנו מתי מעט וצריכין אנו לישא מאשר נמצאו ועי"כ דשו בזה רבים ושומר פתאים ה', וכמו שאין אנו נזהרין מכמה מילי דאזהירו רבנן עלייהו משום חשש סכנה משום שומר פתאים ה', ע"כ. והביאו הב"י (אה"ע סי' ט). וכן הביא בחת"ס (אה"ע סי' כג ד"ה ובתה"ד) ע"פ התרוה"ד דעכשיו לא נהגו להשגיח להא דקטלנית משום דדשו ביה רבים ושומר פתאים ה'. ועי' בשבט מיהודה (סי' י"ט ס"ק ב) שהוכיח נמי מגמ' הני"ל דכל דבר שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש מותר אדם לסמוך על שומר פתאים ה'. והביאו בשש"כ (פ"ב הגה ב) וכתב דכן דעת הגרש"א צ"ל. ועי' בקובץ שעורים (כתובות אות קלו) ובאג"מ (ח"ב סי' עו). [ועי' בתרוה"ד שם שהסתפק האם אמרינן כלל זה לתי"ח שיועד הדבר. והחת"ס (שם) כתב שלתי"ח לא שייך זה. אולם הצ"צ (אה"ע סי' י"א אות ח וסי' פ"ג) כתב שאע"פ שהתרוה"ד נשאר בצ"ע היינו היכא דהוא חשש גמור, ועי"כ שהוכיח מכמה מקומות שגם על תי"ח נאמי שומר פתאים ה'. והביאו בשד"ח (מע' ש כלל סא)].

יב. המנהג למעשה

ויש לומר דע"פ כל הני טעמים סמכו רבים לנהוג היתר בזה. וכן במור וקציעה (סי' תנה) העיד על אביו החכם צבי שלא חש לזה. והערוה"ש (סי' תנה אות ז) כתב דאצלינו בשעת התקופה אין מנהג כלל לשפוד המים רק יש שמשמים ברזל (אלא דשם מיירי במים שלנו). והגר"ח שליט"א (ישא יוסף ח"ג סי' ק"ג - לוח דבר בעתו) אמר שלא ראו אצל מרן החזו"א שהקפיד בזה. שו"מ בספר שמירת הגוף והנפש (סי' מז אות י) שהביא בשם עוד ספרים שהמנהג להקל. ובבן איש חי (שנה שניה פנחס אות י) כתב שבעיר בגדאד וסביבותיה אין נזהרים בזה כלל, ודרכי לדרוש להם ולהזהירם תמיד שיניחו מסמר ברזל בתוך החבית של מים ובתוך הכדים תמיד כל השנה כולה, דיש לסמוך על זה, ושומר פתאים ה', עכ"ל.

מסקנא דדינא -

העולה לדינא, שאע"פ שמעיקר הדין יש להימנע מלשתות מים בשעת התקופה, מ"מ המנהג להקל בדבר מכמה טעמים. ויש מפורסי ספרד הסוברים שיש להקפיד בזה.

בזה מצינו מעשים רבים שהיה לחכמים עסקים רבים עם גדולי מלכות ושאר בני אדם והיו תפילין עליהן. והעלה דשיעור היסח הדעת האסור בתפילין הוא כדי הילוך מאה אמה, ועד אותו השיעור אין בהם היסח הדעת, והוה השיעור שהתירו לחכמים לישון בהם שינת עראי. וסיים דכן נראה לו להלכה אבל לא למעשה.

והנה מ"ש דשיעור היסח הדעת הוא בכדי הילוך ק' אמה, צ"ע, דלכא' דבריו נסתרים מדברי הרמב"ם שכתב "שלא יסיה דעתו מהן אפילו רגע אחד", והוא עצמו הזכיר דבריו אלו בס"ס ל"ט.

אלא דאכתי תקשי מה שהקשה, דאי אסור להסיה דעתו אפ"י רגע אחד, א"כ מלאכתו מתי נעשת, והלא הרמב"ם עצמו כתב שצריך להשתדל להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא.

ויעוי' בגרי"ז (סי' כ"ח ס"א) שכתב - אסור להסיה דעתו מהתפילין וכו', ואינו נקרא היסח הדעת אלא כשעומד בשחוק או קלות ראש (או שמטריד דעתו כל כך לצרכי הגוף עד שלבבו פונה מיראת שמים מחמת טרדתו). אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אף על פי ששוכח במלאכתו ובאומנתו ואין דעתו על התפילין ממש אין זה נקרא היסח הדעת, שאם לא כן איך יכול כל אדם לילך בתפילין כל היום.

ועל מ"ש או שמטריד דעתו וכו' ציין מקור דבריו - כ"מ ברמב"ם (פ"ד מהל' ת"ת ה' כ"ה) וטור שו"ע סי' ל"ח ע"ש במ"א (ס"ק י"א וס"ק י"ב).

ונראה דאתא ליישב דברי הרמב"ם והטור, דבאמת היסח הדעת אינו אלא שחוק וקלות ראש, והא דמצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו פטורים מהתפילין, הוא משום דכל שמטריד דעתו כל כך לצרכי הגוף עד שלבבו פונה מיראת שמים מחמת טרדתו, נמי בכלל היסח הדעת הוא.

ועי' במשנ"ב (סי' מ"ה ס"ק ג') שהעתיק דברי הגר"ו. (וע"ע בשערי תשובה סי' כ"ח ס"ק א' שכתב - ומה שחשקה השגת אריה יש ליישב עיניו מ"א סי' מ"ד. ע"כ. וסתם ולא פי' כוונתו).

וכיוצ"ב מצינו במשנ"ב ברכה (תפילין אות ה') שהביא את קושיית השגת אריה מדברי הרמב"ם, והא דקשה על הטור שהעתיק דברי הרמב"ם בסי' ל"ח ומאריך העתיק דברי הרא"ש בסי' מ"ד. וכתב ליישב - דאין כוונת הרא"ש דדוקא שחוק וקלות ראש אסור, אלא עיקר הדין היסח הדעת הוא שצריך לעמוד במצב של יראה, ואם עומד בקלות ראש אין כאן מצב של יראה, וכן נמי אם אין דעתו מיושבת עליו והמצטער ג"כ אינו עומד במצב של יראה, כי מחמת צערו וטרדתו לבבו פונה מיראת שמים. אבל כל שעומד במצב של יראה סגי בזה ולא צריך שיהא דעתו עליהם ממש, וע"כ אם מתענגם שפיר עומד במצב של יראה, שאז שוכח הבלי העולם, ואין זה היסח הדעת.

ומ"מ יעוי' בב"ח (סי' מ"ד) שאחר שהביא דברי הרא"ש בשם הר"י יונה כתב - מיהו ודאי דלא עביד איסורא אלא כשעומד בשחוק וקלות ראש, אבל מצוה מן המובחר שיהא דעתו תמיד על התפילין ושתא יסיה דעתו מהם למשוך בשחוק בטלה ולהרהר על השכחות ורעות, שמתענג זה חייב למשמש בהן כל שעה שלא יסיה דעתו מהן כדלעיל בסי' כ"ח ובסי' ל"ז. ע"כ. והביא דבריו במשנ"ב (סי' מ"ה ס"ק ג').

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

עוניו שבת קדש - סעודות שבת (ד)

החילוק בין יוה"כ שמתענים בו לשבת שמתענים - "והנה יום כיפור סוף סוף אינו שבת

אלא אחד מימי המעשה. נמצא שיום כיפור אינו יום ביטול של טבע עולמנו, אלא חדירה של קדושה אל תוך הטבע עצמו, ועל כך ביום זה שקדושתו חמורה מכל המועדים, הקדושה שבייתה גמורה על כל כללי הטבע, והעולם הבא נכנס תוך עולמנו, על כן מוכרח שתהא בו שבייתה גמורה גם מכל תענוגים, שבעולם הזה, אכילה ושתיה הם סתירה לקדושה, בנין הגוף הוא חורבן הנשמה.

אבל שבת שהיא היא ההשבתה הגמורה, ומכא גילוי חידוש העולם מתבטל הטבע נולד והעולם מתעלה מעל הטבע לגמרי, אין כאן חדירה של קדושה אל תוך עולמנו, אלא שהעולם שובת ממצויאותו ועולה לעולם הבא, א"כ ממילא אין צריך להבטל מאכילה ושתיה, שהאכילה שבו אינה אכילת עוה"ז כלל, אלא אכילת עוה"ב ממש, צדיקים ויושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה/ ופשיטא שאכילת עוה"ב אינה סותרת שלימות הקדושה". (שבת מלכותא ע"י קלט)

נערך ע"י מחבר סדרת עבודת המועדים